

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Кваліфікаційна робота
(бакалавра)

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕБИГУ КОНФЛІКТІВ
МІЖ ФАХІВЦЯМИ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ»**

Виконала: студентка 3 курсу
Psms1-B19z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Бондар Юлія Дмитрівна

Керівник:
Гоцуляк Наталія Євгенівна, кандидат
психологічних наук, доцент, доцент
кафедри загальної та практичної психології

Рецензент:
Славіна Наталія Сергіївна,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та практичної
психології

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	8
1.1. Аналіз підходів до вивчення феномену конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі у науковому просторі.....	8
1.2. Детермінанти, рівні та умови виникнення конфліктів у професійній медичній взаємодії.....	17
1.3. Соціально-психологічні проблеми розвитку конфліктологічної компетентності фахівців-медиків в умовах професійної взаємодії.....	23
Висновки до розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	36
2.1. Визначення показників аксіологічного блоку компонентів конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.....	36
2.2. Діагностика показників особистісного блоку компонентів конфліктологічної компетентності фахівців-медиків у професійній взаємодії.....	47
2.3. Дослідження показників технологічного блоку компонентів конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.....	60
Висновки до розділу.....	72
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Актуальність дослідження. Наявність конфліктних ситуацій – одна з невід’ємних складових суспільного життя. Людина може стати безпосереднім учасником конфлікту, або ж включитись у конфлікт з метою його вирішення, злочину тощо. Нарешті, конфлікт може виникнути в колективі (між керівником та підлеглими, між конкуруючими мікрогрупами колективу). Проблема конфлікту надзвичайно складна і багатоаспектна, тому ми розглянемо лише специфіку та особливості міжособистісних конфліктів, суб’єктом яких стають медичні працівники під час своєї професійної діяльності.

Конфлікт – складне психологічне явище, що може мати багато різновидів залежно від причин виникнення, кількості і складу учасників, форми вияву, результатів та ін. Кожен конфлікт розвивається і має певну послідовність стадій. Під час конфлікту його учасники займають різні (часто – протилежні) позиції, по-різному усвідомлюють та переживають ситуацію, що виникла. Для попередження і вирішення конфліктів доцільно дотримуватись певної послідовності психологічно оптимальних дій з урахуванням конкретної ситуації та особливостей комунікації людини.

Також важливо зазначити, що у наші часи виникла тенденція формування та розвитку різних сфер професійної діяльності, що не оминуло й медичну галузь, яка у процесі свого реформування отримала концептуальну основу в напрямку попередження та врегулювання конфліктів в умовах професійної взаємодії. Це зумовило науковий інтерес до проблеми розвитку конфліктологічної компетентності сучасного фахівця медичної сфери. Науковці стали наголошувати на важливості вміння будувати стосунки на засадах співробітництва та конструктивної взаємодії у медичній сфері, пояснюючи це тим, що ці вміння безпосередньо впливають на якість та продуктивність професійної діяльності фахівця-медика, сприяють

покращенню психологічного клімату та гармонізації міжособистісних взаємин, створюють умови для конструктивної поведінки у конфліктах.

Крім того, наявність значної кількості об'єктивних протиріч у процесі професійної діяльності фахівців-медиків робить конфліктологічну компетентність необхідною складовою їх професіоналізму. Тому пріоритетне значення набуває цілеспрямована організація соціально-психологічної роботи з розвитку конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.

Проблема конфліктологічної компетентності стає об'єктом дослідження фахівців різних галузей – психологів, соціологів, політологів (І. Ващенко, А. Журба, Ю. Завацький, Л. Котлова, Г. Ложкін, С. Максименко, Л. Пілецька, Л. Ярослав та ін.). З'явилась значна кількість робіт, в яких розглядаються питання сутності, структури, закономірностей функціонування та розвитку конфліктологічної компетентності фахівця (П. Білецький, Л. Долинська, О. Катасанов, О. Лосієвська, Л. Онуфрієва, Л. Петровська, О. Савчук, О. Смирнова, І. Шостя та ін.). Проте, науковці не дійшли до однозначного тлумачення поняття «конфліктологічної компетентності» стосовно фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії, досі не існує загальноприйнятий підхід до розкриття структури цього феномену, потребують вивчення соціально-психологічні особливості її розвитку.

Актуальність обраної проблеми, її недостатня дослідженість у науковому психологічному просторі, а також соціально-психологічна значущість уможливили вибір теми нашого дослідження: «Психологічні особливості перебігу конфліктів між фахівцями медичної галузі в умовах професійної взаємодії».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення

проблеми конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.

2. Розкрити структурні компоненти конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії та їх зміст.

3. Визначити емпіричні показники рівнів сформованості компонентів конфліктологічної компетентності за їх блоками у фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.

4. Розробити інтегровану соціально-психологічну програму розвитку конфліктологічної компетентності фахівців-медиків в умовах професійної взаємодії та оцінити її ефективність.

Об'єкт дослідження – конфліктологічна компетентність фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: принципи системного (Б. Ананьєв, В. Ганзен, І. Данилюк, А. Коваленко, Б. Ломов, В. Мерлін, Г. Щедровицький та ін.), суб'єктно-діяльнісного (К. АбульхановаСлавська, А. Брушлинський, Л. Виготський, О. Леонтєв, С. Максименко, В. Роменець, С. Рубінштейн та ін.), особистісно-компетентнісного (С. Гарькавець, І. Зязюн, О. Киричук, В. Моляко, В. Рибалка та ін.), інтегративного (Є. Гейко, Л. Засекіна, Т. Комар, В. Турбан, К. Уілбер та ін.) підходів в психології; загальнотеоретичні (Н. Гришина, О. Кононенко, Г. Ложкін, С. Максименко, Н. Пов'якель та ін.) та соціально-психологічні (І. Ващенко, М. Пірен, І. Попович, Ю. Швалб, О. Шевяков та ін.) концепції конфліктів; принципи конфлікт-орієнтованого аналізу соціалізації особистості (О. Блинова, А. Борисюк, Е. Дюркгейм, Н. Завацька, Г. Зіммель, З. Ковальчук, К. Роджерс, Р. Спенсер та ін.); ситуативний підхід в теорії конфлікту (К. Боулдінг, В. Бочелюк, Л. Бурлачук, Л. Виготський, К. Левін та ін.); положення про позитивну роль конфлікту (Ф. Василюк, П.

Лушин, К. Роджерс, Т. Титаренко, Б. Хасан, К. Юнг та ін.); психологічні концепції конфліктологічної компетентності особистості (І. Ващенко, О. Лосієвська, Л. Онуфрієва, Л. Пілецька та ін.), положення і принципи активних соціальнопсихологічних форм і методів роботи (О. Бондарчук, Ю. Бохонкова, І. Бурлакова, Ю. Завацький, І. Сняданко, Л. Спицька, Т. Ткач, М. Тоба та ін.).

Для розв'язання поставлених завдань використано комплекс методів дослідження: теоретичні: аналіз і узагальнення наукових даних з проблеми соціально-психологічних особливостей розвитку конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії, системно-структурний аналіз, синтез, порівняння, моделювання, узагальнення; емпіричні: спостереження; бесіда; анкетування; психологічне тестування; констатувальний та формувальний експерименти; статистичні: результати емпіричного дослідження опрацьовувалися з використанням методів математичної статистики з їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Вибірку дослідження склали 208 (112 (53,8%) жінок та 96 (46,2%) чоловіків) фахівців медичної галузі (керівники медичних закладів та завідувачі відділеннями, лікарі різних спеціальностей, представники середнього медичного персоналу). Вік респондентів від 27 до 52 років. Вибірка формувалася методом репрезентативного моделювання.

Новизна дослідження полягає у тому, що:

- на основі системного теоретико-емпіричного дослідження визначено соціально-психологічні особливості феномену конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії;
- поглиблено та уточнено уявлення про соціально-психологічну обумовленість функціонування структурних компонентів конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії;

- набули подальшого розвитку погляди на змістовні особливості конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі.

Практичне значення дослідження полягає: у можливості застосування методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічних особливостей конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення роботи було представлено на науково-практичних конференціях, зокрема на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні соціально-психологічні підходи до збереження психічного здоров'я особистості», 12 жовтня 2021 року

(<https://fksp.kpnu.edu.ua/2021/10/19/vseukrainska-naukovo-praktychna-konferentsiia-suchasni-sotsialno-psykholohichni-pidkhody-do-zberezhennia-psykhichnoho-zdorov-ia-osobystosti-2/>); Звітній науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2021–2022 навч. році (29–30 березня 2022 року); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі», 15 лютого 2022 р., м. Кам'янець-Подільський; XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин», 23 квітня 2022 року.

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи. Складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 80 найменувань. Загальний обсяг викладено на 121 сторінці, із них 82 сторінки основного тексту. Робота містить 8 таблиць на 6 сторінках, 17 рисунків на 12 сторінках.

ВИСНОВКИ

1. У дослідженні наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення проблеми визначення соціально-психологічних особливостей розвитку конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії та зроблено такі висновки. Проведено теоретико-методологічний аналіз системного, суб'єктно-діяльнісного, особистісно-компетентнісного, інтегративного підходів до вивчення проблеми конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії, у контексті яких така компетентність розглядається з точки зору цілісності, структурності, ієрархічності, динамічності і гуманістичності.

Враховуючі зазначені підходи та узагальнене визначення поняття компетентності у науковому психологічному просторі, конфліктологічну компетентність фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії розглянуто як регулятивну підструктуру їх професіоналізму і професійної діяльності, як інтегральну якість особистості і інтегральну когнітивну здатність, яка визначає темп формування та напрямки розвитку ситуації конфлікту, форми поведінки у конфліктній взаємодії і результати конфлікту, та має взаємозв'язок із соціально-перцептивною, аутопсихологічною, соціально-психологічною, адміністративно-правовою компетентностями, формування кожної з яких сприяє розвитку конфліктологічної компетентності фахівця-медика загалом.

2. Розкрито структурні компоненти конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії та їх змістовнокритеріальне наповнення: когнітивний (знання про причини виникнення конфліктів, закономірності та етапи його розвитку і перебігу, особливості поведінки, спілкування і діяльності опонентів, їх психічні стани, прийоми конфліктного протиборства, психологічні характеристики конфліктних осіб); деонтологічний (знання корпоративних етичних норм

поведінки і відносин у професійній медичній діяльності, їх дотримання); антиципаційний (вміння, на основі наявних знань, передбачати поведінку і діяльність опонентів у конфлікті, оцінювати його вплив на психологічний клімат у колективі); діяльнісно-рефлексивний (наявність розвиненої рефлексивної організації діяльності та відносин, рефлексія власної поведінки і спілкування, відображення ієрархічних відносин); конативно-регулятивний (вміння впливати на опонентів, їх оцінки, судження, мотиви протиборства, вирішувати конфлікт на продуктивній і конструктивній основі, організовувати роботу у постконфліктних ситуаціях професійної взаємодії). Виокремлено блоки структурних компонентів конфліктологічної компетентності фахівця-медика в умовах професійної взаємодії (аксіологічний блок, що поєднує когнітивний та деонтологічний компоненти конфліктологічної компетентності фахівця-медика; особистісний блок, який складають антиципаційний та діяльнісно-рефлексивний компоненти такої компетентності, технологічний блок, що утворює конативно-регулятивний компонент конфліктологічної компетентності фахівця-медика), які комплексно реалізують превентивну, прогностичну, конструктивну, рефлексивну, корекційну та оцінну функції.

3. Операціоналізація структурної моделі конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії дозволила визначити емпіричні показники аксіологічного блоку структурних компонентів конфліктологічної компетентності цих фахівців (інформаційної складової конфліктологічної компетентності, уявлень респондентів щодо особистісно обумовлених ознак конфлікту, самооцінки метакогнітивних знань і метакогнітивної активності, конфліктологічної готовності). особистісного блоку (особистісної зрілості, вольового самоконтролю, адаптаційних характеристик та професійного здоров'я, антиципаційних та емпатійних здібностей, рефлексивності), технологічного блоку (самооцінки типу особистості, сформованості навичок активного слухання у конфлікті (орієнтація на розуміння партнера, резюмування, відображення почуттів,

прояснення, перефразування), стратегій поведінки у конфлікті та подолання стресових ситуацій, провідного типу реагування у конфліктній ситуації). Показано, що структура конфліктологічної компетентності фахівця-медика, яка дозволяє ефективно вирішувати професійні конфлікти, включає не тільки особливості особистості, а й здатність до рефлексії професійних ситуацій на надситуативному рівні (системне мислення) на основі метакогнітивних стратегій контролю, регулювання та моніторингу процесів оцінки конфліктних ситуацій і, на цій основі, здійснювати вибір копінгстратегій і типів реагування у конфлікті, а також сформованість навичок саморегуляції психоемоційного та функціонального станів.

4. Розроблено інтегровану соціально-психологічну програму розвитку конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі в умовах професійної взаємодії, яка включала інформаційний блок (настановний та активізуючий модулі) щодо надання інформації про конфлікти, конфліктні форми взаємодії та ефективні стратегії поведінки у конфлікті в умовах професійної взаємодії фахівців-медиків; рефлексивний блок (практичний та асоціативний модулі) щодо актуалізації рефлексивних процесів у проблемноконфліктних ситуаціях професійної медичної взаємодії, моделювання конфліктних ситуацій і групових рефлексивних процедур з метою накопичення метакогнітивного досвіду; розвивальний блок (стратегічний та моніторинговий модулі) щодо підвищення конфліктостійкості, формування навичок довільної саморегуляції психоемоційного і функціонального станів фахівців-медиків в умовах професійної взаємодії та оцінки ефективності програмних заходів. Дієвість розробленої програми доведена статистично значущим зростанням показників саморегуляції і самоконтролю, планування і прогнозування, мобілізації та адаптації у конфлікті; покращенням психоемоційного та функціонального станів; орієнтації на пошук ресурсів саморозвитку у вирішенні проблеми, особистісної зрілості, соціального інтересу та самодетермінації, рефлексивності та емпатії. Підвищилась

конфліктостійкість фахівців-медиків, що сприяло розширенню просторовочасових меж сприйняття конфліктної проблеми в умовах професійної взаємодії, умінню ефективно використовувати конструктивні технології та стратегії запобігання конфлікту та його вирішення.

5. Виокремлено провідні соціально-психологічні чинники та умови розвитку конфліктологічної компетентності фахівців-медиків в умовах професійної взаємодії. Показано, що серед таких чинників провідне значення мають контекст ситуації і контекст відносин між сторонами конфлікту; інтерпретаційні процеси; рольова диференціація і рольова поведінка; установки і очікування щодо ситуації конфлікту, поведінки опонента; процеси міжособистісної перцепції, ефекти сприйняття; когнітивноповедінкові стратегії вирішення конфліктів, патерни конфліктної поведінки; рівень сформованості навичок ефективної комунікації, комунікативна компетентність; соціальні стереотипи; емпатія; рефлексія; рівень розвитку соціальних навичок. При цьому необхідними соціально-психологічними умовами розвитку конфліктологічної компетентності в умовах професійної взаємодії є збагачення фахівців медичної галузі знаннями про продуктивні конфлікти і способи їх вирішення; урахування функціональної характеристики конфліктологічної компетентності, як специфічної складової професіоналізму фахівців-медиків, що представлена інформаційносигнальною, інтегративною, стабілізуючою, орієнтовною, інноваційною, ціннісною, перетворювальною, профілактичною, рефлексивною функціями і реалізується на індивідуальному, особистісному та соціальному рівнях їх професійної діяльності.

Перспективи подальшого дослідження. Перспективи дослідження заявленої проблеми пов'язані з завданнями подальшого вивчення динаміки і соціально-психологічних механізмів розвитку конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі на різних етапах їх професіоналізації. Важливою вбачається також необхідність розробки медикосоціальних та психотехнологій оптимізації процесу розвитку

конфліктологічної компетентності фахівців-медиків відповідно до їх гендерних особливостей та різновиду професійної специфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптаційний потенціал особистості: медико-соціальний вимір : *монографія* / Н.Є. Завацька, І.В. Ващенко, П.С. Білецький, О.В. Кованда та ін. Київ : ПВТП «LAT&K», 2019. 239 с.
2. Адамова О.С. Подолання кризи в особистісних відносинах: окремі практичні аспекти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 2(52). Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. С. 65–75.
3. Афоніна І.Ю. Копінг-ресурси особистості як складові інтегрованої поведінки в процесі адаптації до важких життєвих ситуацій. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 1(30). Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. С. 30–38.
4. Бабатенко О.В. Перспективи досліджень соціальної підтримки життєдіяльності особистості в умовах трудової діяльності : *Матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Perspectives of world science and education»*, 22 листоп. 2019 р., м. Нью-Йорк, США. Нью-Йорк : Центр наукових досліджень «Slovo/Word», 2019. С. 131–142.
5. Бабатенко О.В. Психологічне забезпечення соціальної підтримки розвитку професіоналізму фахівців. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 3(50). Т.1. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. С. 7–17.
6. Бабій О.І. Структура особистості, схильної до переживання особистісної безпеки. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 1(42). Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 23–29.
7. Балахтар В.В. Особливості професійного становлення особистості фахівця залежно від психологічного благополуччя. *Теоретичні і прикладні*

проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 3(47). Т.1. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. С. 17–25.

8. Білецький П.С. Засоби психопрофілактики в системі збереження професійного здоров'я особистості. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний вимір* : Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 груд. 2019 р., м. Сєверодонецьк. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. С. 21–23.

9. Білецький П.С. Соціально-психологічні особливості збереження професійного здоров'я фахівців-медиків в умовах сучасних реалій. *Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність* : Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції, 14 вересня 2018 р., м. Мелітополь. Мелітополь : ТОВ «Колор Принт», 2018. С. 62–64.

10. Блинова О.Є. Роль соціальних конфліктів у становленні світоглядних орієнтацій особистості. *Психологія і особистість* : науковий журнал. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Полтава, 2015. №2 (8). С. 58–70.

11. Блинова О.Є. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості : *монографія*. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський, 2018. С. 6–29.

12. Бондаренко О.Ф. Метапсихологічний контекст психологічної допомоги. *Педагогіка і психологія*. науковий журнал. Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. Полтава, 2002. № 4. С. 4–12.

13. Бондарчук О.І. Суб'єктивне благополуччя як індикатор успішного життєвого шляху. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 3(47). Т. 3. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. С. 37–47.

14. Борець Ю.В. Соціальна компетентність як інтегральна характеристика розвитку особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. № 1(42). С. 29–38.

15. Борисенко В.М. Передумови формування емоційної компетентності у студентів–майбутніх фахівців соціономічного напрямку. *Теорія і практика сучасної психології* : зб. наук. праць Класичного приватного університету. Запоріжжя : КПУ, 2018. № 2. С. 109–115.

16. Борисюк А.С. Особливості криз професійного становлення майбутнього медичного психолога : *монографія*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. С. 357–377.

17. Борисюк А.С. Причини виникнення та особливості перебігу внутрішньоособистісного конфлікту у медиків. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Т. XIV. Вип. 1. Київ : Вид-во ПП Лисенко М.М., 2018. С. 54–66.

18. Борисюк А.С. Психологічні умови збереження здоров'я майбутніх фахівців медичної галузі : *монографія* . Чернівці : Технодрук, 2016. С. 122 – 146.

19. Бочелюк В.Й. Соціально-психологічні особливості розвитку стресостійкості особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. № 1(54). С. 37–50.

20. Бочелюк В.Й. Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : *монографія*. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 280 с.

21. Бурлакова І.А. Соціально-психологічні основи професійного здоров'я фахівців економічної сфери: *дис. ...д-ра психол. наук* : 19.00.05. Северодонецьк, 2018. 435 с.

22. Васьківська С.В. Основи психологічного консультування : *навчальний посібник*. Київ : Ніка-центр, 2011. 424 с.
23. Васютинський В.О. Інтеракційні виміри особистісного і соціетального буття : *Соціальна психологія*. 2005. № 3 (11). С. 8–19.
24. Ващенко І.В. Досвід міждисциплінарного дослідження розвитку цілісної особистості в контексті соціально-економічних криз : *Психологія і особистість*. 2016. № 2 (10). Ч. 1. С. 116–127.
25. Ващенко І.В. Конфліктологія та теорія переговорів : *навчально-методичний посібник*. Мукачево : Вид-во ЗакДУ, 2011. 350 с.
26. Ващенко І.В. Концепти «компетентність особистості» та «інтраперсональний конфлікт»: соціально-психологічний аспект. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 188 2017. № 3 (44). Т. 2. С. 50–57.
27. Ващенко І.В. Психологічні технології професійного самозбереження особистості та її соціальної підтримки в епоху суспільних трансформацій : *монографія*. Київ : Видавничий Дім Слово, 2016. С. 405–421.
28. Вітенко І.С. Психологічна адаптація сімейного лікаря до професійної діяльності : *монографія*. Вінниця : Нова книга, 2013. 132 с.
29. Вовк Н.П. Сутність та структура професійно важливих якостей: аналітичний огляд проблеми. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. № 3 (53). Т. 3. С. 192–202.
30. Волченко Є.Є. Детермінанти, рівні та умови виникнення конфліктів у фахівців медичної галузі . *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. IX, Вип. 13. Київ : ПП Лисенко, 2020. С. 576–581.
31. Волченко Є.Є. Соціально-психологічні проблеми розвитку конфліктологічної компетентності фахівців медичної галузі. *Scientific*

Journal. Series : Philosophy. Psychology. Pedagogy. Issue 54. Canada : Center of modern pedagogy, 2021. С. 28–31.

33. Галушко Л.Я. Сутність філософсько-психологічного аналізу глибинного пізнання суб'єкта. *Теорія і практика сучасної психології* : зб. наук. праць Класичного приватного університету. Запоріжжя : КПУ, 2018. №2. С. 12–17.

34. Галян А.І. Методичні аспекти вивчення особистісного адаптаційного ресурсу у процесі підготовки майбутніх медичних працівників до професійної діяльності. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2016. Т. 9 : Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. Вип. 9. С. 124–132.

35. Гарькавець С.О. Проблема когнітивних конфліктів і шляхів їхнього подолання : Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. № 1 (54). С. 51–63.

41. Грабіщук С.В. Новітні дослідження проблеми самоактуалізації в зарубіжній психологічній науці. *Теорія і практика сучасної психології* : зб. наук. праць Класичного приватного університету. Запоріжжя : КПУ, 2018. № 2. С. 119–124.

42. Губеладзе І.Г. Соціальні практики володіння як простір реалізації почуття власності. *Наукові студії із соціальної та політичної психології* : зб. наук. праць Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. – Вип. 46(49). К. : ТОВ «Талком», 2020. С. 241–250.

43. Данилюк І.В. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості : монографія. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. 192 с.

44. Дзюба Т.М. Конфліктологічна культура як важлива складова професійного становлення особистості. *Проблеми загальної та педагогічної*

психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т. XII, Ч. 5. К., 2010. С. 129–136.

45. Долинська Л.В. Психологія конфлікту : *навчальний посібник*. Київ : Каравела, 2010. 424 с.

46. Євдокимова Н.О. Дорога змін: ефективне спілкування у кризових умовах життя. Миколаїв : Іліон, 2016. 180 с.

47. Жигаренко І.Є. До питання подолання міжособистісних конфліктів як засобу психопрофілактики афективних розладів особистості : *Scientific Journal. Series: Philosophy. Psychology. Pedagogy*. Issue 11. Canada : Center of modern pedagogy «Learning without Frontiers», 2017. С. 57–59.

48. Жигаренко І.Є. Результативно-змістовні параметри особистіснопрофесійної адаптації фахівців соціономічної галузі : *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. № 1 (54). С. 162–172.

49. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / Під ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. Київ : Богдана, 2003. 520 с.

50. Журба А.М. Аналіз категорій професійного здоров'я та професійних криз особистості у науковому просторі : *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 19–25.

51. Журба А.М. Комунікативна та конфліктологічна компетентність фахівців-медиків в структурі їх професіоналізм. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. С. 58–74.

52. Журба А.М. Проблема особистісних деструкцій та збереження професійного здоров'я фахівця-медика в умовах сучасного соціуму. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 3 (50). Т. 1. С. 106–113.

53. Завацька Н.Є. До проблеми нормотворення в групах: соціальнопсихологічний аспект. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. № 3 (44). С. 86–95.

54. Завацький В.Ю. Соціально-психологічні основи розвитку антиципації особистості : *монографія*. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. 292 с.

55. Карамушка Л.М. Структура організаційної культури та уявлень молоді: основні напрямки дослідження. *Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. Київ : ЛАДО, 2013. Т. 1. Вип. 37. С. 3–7.

56. Катасанов О.М. Соціально-психологічна програма формування конфліктологічної компетентності особистості в критичні періоди її розвитку. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 3(47). Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. С. 181–191.

57. Каширіна Є.В. Соціально-психологічні чинники професійних деформацій у фахівців соціономічного профілю: *дис. ...канд. психол. наук* : 19.00.05. Сєверодонецьк, 2017. 302 с.

58. Ковальчук З.Я. Особистісний та рольовий аспекти професійного спілкування. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. 11. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Вип. 7. Ч. 1. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2014. С. 443–451.

59. Ковальчук З.Я. Психологія безпеки: технології конструктивного самозбереження особистості : *монографія*. Луцьк : Вежа-Друк, 2015. 588 с.

60. Комуникативна компетентність майбутніх фахівців медичної галузі : *монографія* / Ю.А. Завацький, Н.Є. Завацька, Ю.П. Дехтярьов, Ю.С.

Чистякова, В.А. Шаповалова, І.В. Шостя / Під наук. ред. Н.Є. Завацької. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. 249 с.

61. Кононенко А.О. Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : *монографія*. Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 435 с.

62. Литвиненко О.Д. Соціально-психологічні засади розвитку адаптаційного потенціалу молоді в умовах сучасного соціуму: *дис. ...дра психол. наук : 19.00.05*. Северодонецьк, 2019. 447 с.

63. Ложкін Г.В. Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: *теорія і сучасна практика*. Київ : ВД «Професіонал», 2006. 206 с.

64. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ : ТОВ «КММ», 2006. 240 с.

65. Медико-психологічні основи здоров'язбереження та фізичної реабілітації молоді в умовах сучасних трансформаційних змін: *монографія* / Ю.А. Хунов, Н.Є. Завацька, В.Ю. Завацький та ін. Северодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2016. 296 с.

66. Мілютіна К.Л. Траєкторії життєвого шляху особистості у динамічному середовищі : *монографія*. Ніжин : ТОВ Аспект-поліграф, 2012. 298 с.

67. Панок В.Г. Психологія життєвого шляху особистості : *монографія* Київ : Ніка-Центр, 2006. 280 с.

68. Пірен М.І. Основи конфліктології : *навчальний посібник*. Київ : Фонд «Відродження», 2007. 212 с.

69. Тлумачний словник сучасної української мови : *електронне видання* : <http://eslovnyk.com/> 210

70. Філь С.С. Визначення, зміст та структура конфліктологічної компетентності : *електронне видання*. <http://tme.umo.edu.ua/docs/5/11filpsp.pdf>

71. Чуловський В.Е. Вплив інтраперсональних конфліктів на формування соціальної компетентності особистості в юнацькому віці : *автореф. ...дис. канд. психол. наук : 19.00.05*. Северодонецьк, 2018. 20 с.

72. Шевяков О.В. Динамічні соціотехнічні системи діяльності: соціальна підтримка жінок : *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. № 3(53). Т.1. Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. С. 184–197.

73. Шостя І.В. Компетентність медичних працівників у професійному спілкуванні : *Психологічні науки: проблеми та перспективи*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24–25 березня 2017 р., Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. С. 87–91.

74. Шостя І.В. Соціально-психологічні засади формування комунікативної компетентності медиків : *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 6. Т. 2. Херсон : Гельветика, 2017. С. 191–195.

75. Ярослав Л.О. Конфліктологічна компетентність як предмет психологічного дослідження : *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. Київ : ІВЦ «Політехніка», 2009. № 1 (25). С. 116–119.

76. Яценко Т.С. Активне соціально-психологічне навчання: теорія, процес, практика. Хмельницький : НАПВУ, 2002. 792 с.

77. Allison B.N. Parent-Adolescent Conflict in Early Adolescence. Vol. 39. №153. 2004. P. 101–119.

78. Barki H. Conceptualizing the construct of interpersonal conflict. *International Journal of Conflict Management*. 2014. № 15(3). P. 216–244.

79. David Y. Gender-Empathic Constructions, Empathy, and Support for Compromise in Intractable Conflict : *Journal of Conflict Resolution*. 2018. Vol. 62. № 8. P. 1727–1752.

80. Desender K. Feeling the Conflict The Crucial Role of Conflict Experience in Adaptation. *Psychological Science*. 2014. № 25(3). P. 675–683.

81. Edmondson A.C. Too Hot to Handle? How to Manage Relationship Conflict : *California Management Review*. 2006. Vol. 49. № 1. P. 6–31.

82. Epstein R.M. Defining and Assessing Professional Competence : *JAMA*. 2002. Vol. 287. № 2. P. 226–235.
83. Head N. Transforming Conflict: Trust, Empathy, and Dialogue. *International Journal of Peace Studies*. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. Vol. 17. № 2. P. 33–55.
84. Sillars A. Attribution in Conflict : The International Encyclopedia of Interpersonal Communication, 2015.
<https://doi.org/10.1002/9781118540190.wbeic113>
85. Steenbergen H. Reward Counteracts Conflict Adaptation Evidence for a Role of Affect in Executive Control : *Psychological Science*. 2009. Vol. 20 (12). P. 1473–1477.